

KAMEN KOJI GOVORI

Kamen sa zmijama iz Bistrine i zadatak našeg vremena - pokušaj da se pronadje pristup Bogumilskim stijenama

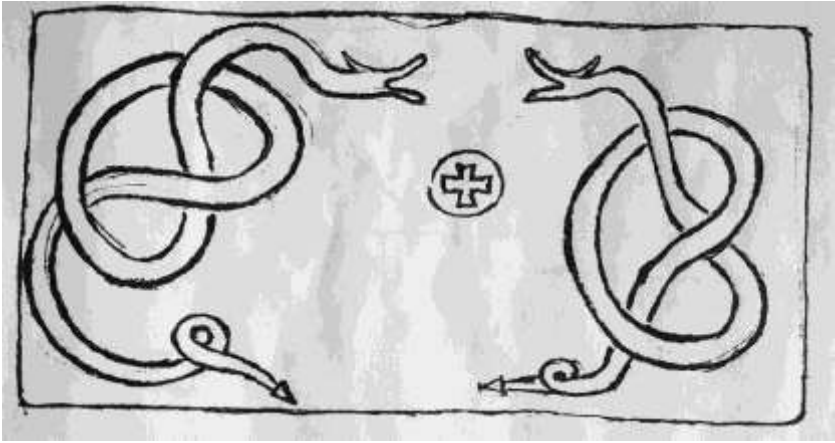
Prilikom strahovitih razaranja, što je rat u Bosni i Hercegovini za sobom ostavio, potpuno svijesno ciljajući na sve ono što je od kulturnog značaja, kao npr. Biblioteka u Sarajevu i most u Mostaru, postavlja se pitanje da li su Bogumilske stijene, koje su najstariji svjedoci onoga što Bosna i Hercegovina jest, bili predmet tog razaranja. Posjetimo li mjesta koje je Rudolf Kutzli u svojoj poznatoj knjizi opisao, nastaje u duši jedna duboko dojmjljiva slika, otvarajući pitanje koje je uopće biće tih stijena?

Nekolicinu tih mjesta posjetili smo za duhove 1996. Radimlja je najznačajnija i najpoznatija od njih. Polje sa stijenama udaljeno je samo nekoliko stotina metara od grada Stolca na cesti za Mostar. Grad i okolica pokazuju tragove najtežih razaranja. Usamljena naselja i kuće potpuno su izbombardirani i izgorjeli. Radimlja je bila turistička atrakcija, tako da se blizu polja sa stijenama nalazi gradjevina koja je bila restoran, konačište ili slično. Sada je ruševina. Bogumilske stijene ipak nije doseglo razaruće bjesnilo - jedino su vidljivi tragovi pušćanih metaka, a koji su inače posvuda prisutni.

Posjetili smo nekolicinu mjesta i nigdje nismo pronašli jedan jedini znak razaranja tih stijena, a takodjer nismo ni čuli da je do istoga došlo. Kakve su to stijene koje vremenski događaji ne ne dotiču?

U narodu su, kao što smo kod naših ugostitelja ustanovili malo poznate. Za njih su one, nakon što smo ih upitali, jedino predmet profesijalno specijaliziranih područja ili zvrkastih hobija. Bogumili takodjer nisu previše poznati. U školi se možda poneka to ime čulo, no ništa više od toga. Tako je to, ono što je povijesno Bosni i Hercegovini najviše identitet dodijelilo, Bogumilstvo i njegovo svjedočanstvo - stijene, gotovo potpuno je iščezlo iz svijesti ljudi. No izgleda da se upravo njima mora zahvaliti na zaštiti. Da li su stijene sa svojim nestankom iz svijesti naroda takodjer postale nedjelotvorne i zanimile? Ili one još uvijek govore i kome govore? U slijedećem htio bih pokušati stupiti u razgovor sa jednim od njih, sa zagonetnim kamenom sa zmijama kojeg Rudolf Kutzli predstavlja na početku svoje knjige.

Usporedive veze, ubičajene u povijesti umjetonosti jednostavno sam izostavio, s obzirom da mi nedostaje odgovarajuća prednaobrazba. No, s toga sam pokušao ono što kamen sam po sebi pokazuje s ozbiljnošću prihvatiti, suzdržavajući se od suda da li je nešto slučajni li ne. Upravo tobožnje netočnosti ili slučajnosti prikaza upućuju na ključ, kojim mi se otvorio pristup zagonetci ovog kamena.

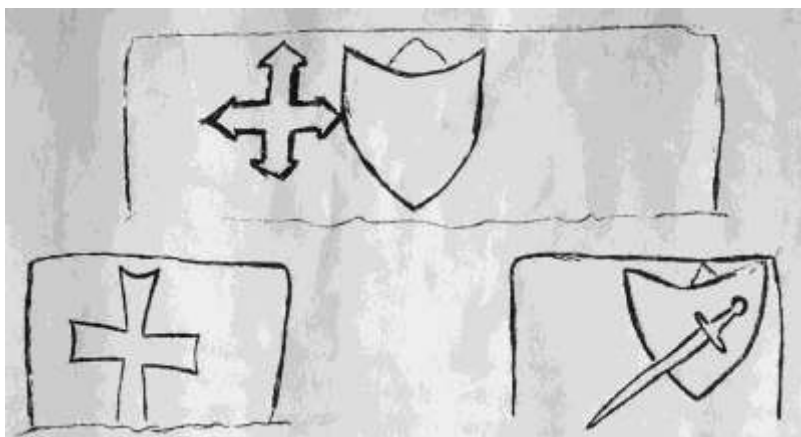

Tamo gdje dugo rasprostrijeti poluotok Pelješac prelazi u kopno, nalazi se na jednoj uzvisini, usred viših brda stara Stonska Mihaelova crkva. Sa nje se rasprostire pogled ud duboko, u unutrašnjost uvučene uvala Bistrine, koja tako leži u kotlini između brda. Jedna relativno nova cesta okružuje danas uvalu, vodeći direktno u brda, kroz jedan manji maslinjak u kojem leže, izdaleka vidljivi kameni kvadri sa crtežima. Najupadljiviji je kamen sa zmijama. Slike iz Kutzlijeve knjige pokazuju da je on vjerojatno prilikom gradnje ceste, iz svog ondašnjeg, iako takodjer ne prvobitnog položaja pomaknut, čime je postao pristupačniji. Kamen je 2 metra dugačak i 1 metar širok i nešto manje visok. Na gornjoj strani je polureljef sa dvije zmije koje su tijelo uvile u križ. Između njih se nalazi jedno zdjelasto udubljenje na čijoj osnovi se ponovo nalazi jedan izbočeni križ.

Motiv ipak nije simetričan. Jedna se zmija uočljivo izvila iz ravnoteže; Njena glava se uočljivo nalazi ispred vrha repa, te kroz to pokazuje jedan aktivni pokret unaprijed. Druga naprotiv uzmiče, povlačeći se nešto unazad. Udubljenje na križu nalazi se u slobodnom području između zmijinih glava i nešto je oko širine dlana pomaknut iz sredine.

U kompoziciji kamena tema sa ciljnim pokretom i zaprimajućim mirom pronalazi svoje uskladenje u motivu iskazanom na, pored glava ležećoj horizontalnoj strani kamena: desno na strani aktivne zmije nalazi se jedan konjanik. On obuzdava svojeg konja ciljajući desnom rukom, vjerojatno držeći u njoj jedan bodež, u visini rogova jednog jelena koji mu sa uzvišenim mirom dolazi ususret. Rogovi su prema gornjoj lijevoj strani otvoreni i upravo zbog toga predstavljaju protusliku ususret jurecem maču.

Upravo nasuprot konjaniku, na drugoj strani uzdužne stijene nalazi se jedan križ, čiji se vrhovi završavaju sa prema vani okrenutim šiljastim strelicama, a pored njega, gotovo u sredini, i to na strani jelena, nalazi se zdjelčasto uobličeni štit. Okrugli i ravno formirajući princip stoje jedan pored drugoga.

Sto pokazuju uske strane ovog kamena? Sa dosljednim nastavkom polarno postavljenih principa pokazuju uže strane kamena ujedinjenje spomenutih principa: dijagonalno postavljene mač koji se sastoji iz kuglastog držala i špicaste oštrice; u sredini je vidljiv križ. Mač je djelomično izvučen iz štita, koji također nije samo zdjelasto oblikovan, nego je djelomično na vani izbočen. Na suprotnoj strani nalazi se jedan križ, koji umjesto šiljastih, prema vani okrenutih krajeva, ima, kada točno promatramo, proširene i zaokružene vanjske rubove.

Stit koji je u sebe zaprimio mač, istovremeno, očividno pokazuje oblik srca. Zajedno sa mačem i njemu nasuprot ležećem križu, očividno upućuje na Ampfortasove rane iz Gralskog motiva.

Križ u ovalnoj posudi na gornjoj strani kamena čini centar. To nije crtež nego u prostoru realno izgrađeno udubljenje i uzvišenje.

No, također i zmijske nose križ u ovalnoj posudi - križ i zdjela su međutim izgrađeni iz vremenskog tijeka linija zmijskih tijela, koje ih čvrsto drže, dajući im kroz to oblik.

Ne protumačimo li asimetriju brzopleto kao nedostajuće sposobnosti, nastaje nacrt jedne male scene. Možemo dobiti utisak kao da se zmijske razgovaraju. Između njih lebdi u području srca, kao idejno stvarna prasluka Gralski motiv. Obje zmijske, ona koja govori i ona koja slušuje, zaprimaju ovaj motiv u svoje pokretno vremensko tijelo, ne u zrcalnom nego u istovjetnom obliku. Prikazano je kako se aktivno mišljenje preobrazuje u izmišljeni sadržaj, neograničeno i bez odstojanja. Mišljenje se žrtvuje svojem odsliku, umjesto da sam sebe izvana objektivno promatra. One su pritom u neprekidnom pokretu, čime preporučuju čitaču djelatno oponašanje: aktivno kretanje unaprijed - omotavajući prošlo očuvati i u križu se osvještavati. U izvršavanju ovog pokreta možemo se diveći doživjeti, kako ovaj ritmički pokret omogućuje ono što Rudolf Steiner u svojoj "Filozofiji slobode"* zahtijeva: tijekom osobnog mišljenja, izvršavajući, svjesno promatrati.

S time je istovremeno rečeno kako mišljenje samo može biti prokršćeno. Jer jedino kroz ukršteno svjesnopostajanje bit će moguće da se mišljenje u potpunosti preda svojem odsliku, bez da samo sebe izgubi. Sto je zmija ljudima u raju kao snagu znanja mogla dati, počivalo je na smrti i odvojenosti. Samosvijest bila je jedino moguća u suprostavljanju. U križu su međutim nastale nove sposobnosti - sam sačuvati ovu svijest, uronjavajući u životnu vremenšku struju.

Kroz to će se takodjer izmijeniti socijalni odnosi: umjesto sukoba i ograničenja u vodjenju razgovora, možemo oslušivati unutrašnjost drugog čovjeka, oponašajući njegove misaone oblike. Upravo ovaj princip postavlja Rudolf Steiner, poput ideala u novo nastajućem zajedništvu, kao "Obrnuti kultus", a koji bi se trebao njegovati u antropozofskom radu. Jedino tako može nastati jedan prostor u kojem može biti prisutna stvarna duhovna inspiracija.

Sto sam za mišljenje iznio, može se takodjer u širem smislu primijeniti i na život. Križ i gralska posuda bit će u vlastitoj životnoj struji, u biografiji zaprimljeni, tako da će ljudske zajednice postati posuda za jedno više biće. Jedan ovakav život stoji u znaku riječi, razgovora.

Jasnoća i dosljednost prikaza pokazuje da ovaj kamen ni u kom slučaju nije više ili manje skup simbola osmišljen od jedne duboko vjerske zajednice, kao što to na prvi pogled izgleda, nego da je oblikovan iz jednog dubokog poznavanja razvoja čovječanstva, jednom potpuno osvijještenom, za promatranje probudjenom mišljenju. Poput sjemena je početkom razdoblja duše svijesti usadjeno ono, što će ljudi tek postepeno moći razviti. Zbog toga je ovaj kamen izuzetno moderan, usmjeravajući svoje poruke ni u kom slučaju samo za povijest zainteresiranim ljudima. Moramo ostaviti pitanje otvoreno da li su pojedinačni glavni motivi ostalih stijena oblikovani na sličan ili nešto nesvjesniji način. Kod najvišeg broja - a trebalo bi ih biti 150.000 - iako su doduše mnogi od njih ostali neoslikani, ovo posljednje nije slučaj. No, vidljiva je jedna veza sa krajolikom, kao što je već poznata u megalitskoj kulturi. Da li bi ove

stijene trebale služiti jedino spoznaji kosmosa - ili i obrnuto, da ponovo govore kozmosu, ili da oblikuju prostor. Nevjerojatno je da se određeni prikazi nalaze na određenim mjestima: tako je jedan motiv spojenih lukova, koji je kasnije odredio oblik poznatog Mostarskog mosta, nije teško uočiti već na tamošnjim stijenama. Postavlja se zbog toga pitanje da li sve stijene imaju jednu vezu sa eterskom strukturom određene regije? Da li su Bogumilske stijene usporedivi putokazima, koji upućuju na jedan svjesno izgrađeni i njegovani eterski prostor? Vidljiva je visoka duhovnost prikaza, bez bozira na njihovu jednostavnost; možda su upravo zahvaljujući tome bogumilske stijene sačuvane, slično kao što su bajke sačuvale svoju mudrost zahvaljujući svojoj djetinjoj formi. S obzирom da oni upućuju na jednu višu razinu, a da ne preslikavaju ili oponašaju, služeći potpuno prividu čula, možemo ih usporediti s modernom umjetnošću. Oni govore jedino kada ih se pita, kada im se duševnom aktivnošću ide ususret, sa spremnošću da se prekorači prag u jedan drugi prostor. Slično euritmijским for-mana također i zmije na opisanom kamenu drže jednu etersko-duhovnu realnost. Da Bogumilska kultura nije na fizički nego na eterski prostor usmjerena, dokazuje Rudolf Kutzli kako križevi nisu mrtva mjesta nego životni izvori, i kako antropomorni križevi, kao da izvana zaogrću ljudski oblik. Na stijenama je uvijek prikazano, ne zapadanje u zemaljski egoizam, nego bratsko-ritmičko zajedničko, kada se ljudi ple-šući hvataju za ruke. Kamen sa zmijama u blizini Mihaelovog svetišta, izgleda da ima, prema Kutzliju, ključno mjesto, kada ga je postavio na početku svoje knjige. Ono što kao prikaz bratskog plesa, križa što poklanja život, itd. više na slikoviti način govori ljudskim dušama, ima jednu dublju i sveobuhvaćajuću prasluku u kamenu sa zmijama koji govori čistom, jasnom ljudskom mišljenju.

Da li su možda Bogumilske stijene polegnute u jednoj tisućljetnoj sveobuhvatnoj gesti? Da li bi, kada bi mogli nadživjeti vremena, značilo da njihov zadatak još nije izvršen? Bogumili su bili krvavo progonjeni od Rima i od Bizanta. Za Rimsko kršćanstvo je motiv raspeća sa umirućim Kristom isto toliko određen kao i u Bizantskom Kršćanstvu suprotni motiv Krista kao svjetskog vladara (Pantokrator). Na bogumilskim stijenama pronalazimo naprotiv križ kao životno drvo, sliku smrti i uskrsnuća ka novom životu. Između, na vanjskoj moći utvrđenom kršćanstvu usmjerenih velikih crkava, ovakva jedna životna sredina nije mogla opstati.

U području Bogumilskih stijena je u zadnjim godinama mnogo tisuća ljudi u najgorim uvjetima otišlo u smrt. Koje je značenje toga da se je to u jednom ovakvo pripremljenom području dešavalo? S kakvim impulsom gledaju sada ubijeni na svijet? Smijemo li ovo umiranje gledati kao žrtvu, da bi čovječanstvu uopće bio moguć daljnji razvoj u jednom eterskom prostoru? Ovo pitanje razvilo se je u mojoj duši gledajući kroz bol na Bosnu i Hercegovinu.

Motiv konjanika i jelena na kamenu sa zmijama do sada su bili uglavnom nezamijećeni. Konjanik ili lovac rukuje ciljno, usmjereno, donoseći smrt. Tako nastaje izvanjska civilizacija. Jelen naprotiv tumara uzdužno i poprijeko gumama što predstavlja more

životnih snaga. Istovremeno pokazuje, da je njegovo zemaljsko tijelo samo jedna polovica njegovog bića: na drugo, nebesko upućuju njegovi rogovi, koji se poput drugog koščanog sistema otvara na gore. Tako upućuje jelen na blizansko biće čovjeka, na sudjelovanje u jednom nebeskom, gornjem, i u jednom zemaljskom, donjem dijelu bića, koji se poput "dvije duše u prsima" razilaze. Lovac naprotiv čini kozmički slobodan život zemaljsko iskoristiv. Sto ulovi služi mu kao podloga zemaljskom životu. Kao što za jelena vrijedi pravac odozgo prema dolje, tako za lovca vrijedi onaj od sprijeda unazad. Od oba nastaje križ.

No, ipak izgleda da se lovac sa zmijskog kamena uzdržava od napada, obuzdavajući svog konja. Ruka koja nosi bodež, diže se upravljajući pogled u razini rogova-kozmičkog čovjeka. Preobražuju li se snage koje donose smrt u snage saznanja? Da li je za one koji donose smrt moguće probudjenje? Izvršava li se to u sudbinskom izravnavanju? Jedino u spajanju ovih dviju moguća je nova, buduća, duhom prožeta kultura. Ona čini u vanjskoj civilizaciji djelatno ono što je duhovno zasnovano.

Motivi kamena sa zmijska ne vode nas u povijesnu prošlost nego direktno u naše vrijeme, na prekretnici tisućljeća. Najsuvremeniji zadaci čovječanstvo bit će iznutra probudjeni. S obzirom da su oni još potpuno nerazriješeni, omogućavaju se najgori ratovi koje čovječanstvo mora proživjeti. U Bosni i Hercegovini stoljećima su živjeli ljudi različitih kultura. Najgrubljim nasiljem zahvaćaju snage, nekada kao i danas, izvana, prisiljavajući dijeljenje, odnosno polariziranje, tamo gdje se njeguje jedna životna sredina. Kako u fizičkom i duševnom tako i u socijalnom organizmu čovječanstva moguće je danas doživjeti jedan takav napad na sredinu. Nemilosrdnošću kojom je vodjen, cilj je tjeranje u obeshrabenost i očaj. Sa sviješću, da takodjer postoji jedan lijek koji je pred pet do šest stoljeća usadjen, može nam pomoći da se u borbi ne osjećamo usamljeno i bespomoćno.

LITERATURA:

Osnovu mog sastavka čini knjiga Rudolfa Kutzlija "Die Bogumilen" izdavača "Urachhaus", Stuttgart 1977. U koliko moji crteži odstupaju od prikaza iz knjige, zasnovani su na pažljivom proučavanju stijena.

IZVIJESCE O AUTORU

Martin-Ingbert Heigl radi u Ulmu baveći se zdravstvenom euritmijom i umjetničkim oblikovanjem govora. IzUjećuće snage u euritmiji područje su njegovog zanimanja, Sto ga je dovelo do toga da od 1996 djeluje u području bivše Jugoslavije, zajedno sa oblikovacicom govora Gabrijelom Balog, baveći se terapeutskom euritmijom kao i izvođenjem Bogumilskih stihova Mak Dizdara.

Sa njemačkog prevela Katica Radonić.

© 1996 Martin-Ingbert.Heigl@gmx.de www.widar.de